

Södertörns högskola | Institutionen för Livsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp | Miljövetenskap | Vårterminen 2008
Miljö- och utvecklingsprogrammet

Jämställdhet i samråd?

Av: Mine Yazar

Handledare: Charlotta Faith-Ell, Magnus Boström

Sammanfattning

Miljökonsekvensbeskrivning, MKB, är ett redskap som används i Sverige och 120 andra länder och processen används för att förutse miljöpåverkan som kan komma att inträffa som ett resultat av olika projekt som etableras. I Sverige krävs MKB alltid för särskilda projekt, så som vägprojekt. Processen försöker inkorporera miljöaspekter i projekt och även ge allmänhet och intressenter möjlighet att yttra sig och ställa frågor kring projektet. Detta kallas att hålla *samråd* vilket ska hållas under hela MKB-processen. I Sverige finns lagar som begär att samråd hålls under processen, men forskning kring jämställdhet och samrådsförfarandet kallad JämSam visar att det är en överrepresentation av äldre män på dessa möten. Denna studie eftersträvar att i internationell MKB-litteratur undersöka om det förs en diskussion kring genus i samrådsprocessen och vad som, i händelse av en sådan, diskuteras.

Olika teorier rörande genus undersöktes och dessa tydde på att skillnader i genus beror på olik socialisation av kvinnor och män genom livet. Litteratur som rör genus och miljö visade att kvinnor har ett marginellt större intresse för miljöfrågor men att män är de som är mer aktivt deltagande.

Resultaten av studien var att väldigt lite material påträffades, vilket i sin tur visade att genusediskussionen inom MKB-litteratur i princip är obefintlig. Majoriteten av artiklarna som hittades nämnde kvinnor eller genus i förbifarten och i samband med andra ämnen. Bara en artikel diskuterade djupare kring ämnet. Vidare studier på området och rörande hur samrådsförfarandet ska bli jämställt behövs för att få igång en debatt på området eftersom den nuvarande situationen inte för diskussionen framåt.

Nyckelord: Miljökonsekvensbeskrivning, samrådsprocess, genus, deltagande, jämställdhet

Abstract

Environmental impact assessment, EIA, is a tool used in Sweden and in 120 other countries and the process is used to predict environmental impact of different projects that are established. An EIA is always a prerequisite for certain projects in Sweden, for instance highway projects. The process aims to incorporate environmental aspects in projects and also to give the public and other interest groups the opportunity to voice their concerns and ask questions about the project. This is called *public participation* which should take place during the entire EIA process. Sweden has laws that encourage public participation throughout the entire process, but research regarding gender equality and public participation called JämSam shows that elderly men are overrepresented at the public meetings. The purpose of this study is to examine if there is a discussion regarding gender equality and public participation in international EIA literature and, if so, what the articles encompass.

Different theories regarding gender equality were examined and they suggested that socialization is the cause of gender differences as women and men are treated differently throughout their entire lives. Gender equality and environment literature showed that women have a marginally higher interest in environmental issues but that men are more active and participate more.

Very small amounts of material were found during the study, which shows that gender equality basically is nonexistent in EIA literature. The majority of the articles found only mentioned women or gender briefly and in relation to other subjects. Only one study found discussed the subject throughout the entire article. Further studies on gender equality in EIA literature and regarding making public participation gender equal is much-needed to initiate debate on this field, because the present situation does not move the discussion forward.

Key words: Environmental impact assessment, public participation, gender, participation, gender equality

Innehållsförteckning

1. BAKGRUND	4
1.1 SÅ FUNGERAR MKB	4
1.2 SAMRÅDSPROCESSEN	5
1.3 MKB, SAMRÅD OCH JÄMSTÄLLDHET.....	6
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	7
3. TEORI OCH LITTERATURGENOMGÅNG	8
3.1 TEORETISK GENOMGÅNG	8
3.1.1 <i>Genussystemet</i>	8
3.1.2 <i>Liberal och reformistisk feminism</i>	9
3.1.3 <i>Utbildning och kön</i>	9
3.2 LITTERATURGENOMGÅNG	10
3.2.1 <i>Intresse, deltagande och genus</i>	11
3.2.2 <i>Attitydsskillnader och genus</i>	11
3.2.3 <i>Miljövänligt beteende och genus</i>	12
3.3 SAMMANFATTNING AV TEORI OCH LITTERATUR	13
4. METOD	14
4.1 VAL AV METOD.....	14
4.2 UTFÖRANDE	14
4.3. METODKRITIK	15
5. RESULTATREDOVISNING	16
6. ANALYS	23
6.1 GENUSDISKUSSIONEN INOM MKB.....	23
6.2 GENUS OCH JÄMSAM.....	25
7. SLUTSATSER	26
8. REFERENSLISTA	28

1. Bakgrund

1.1 Så fungerar MKB

Miljökonsekvensbeskrivning, MKB, är ett redskap som idag används i Sverige och över 120 andra länder i samband med planering av projekt och planer (Hedlund & Kjellander, 2007). MKB-processens syfte är att förutse miljöpåverkan som kan komma att inträffa som ett resultat av olika projekt som etableras (Glasson et al., 2005). I Sverige infördes MKB år 1987 i väglagen, medan det i EU 1985 kom ett direktiv med regler om utformning och införande av MKB, direktiv 85/337/EEG. Detta direktiv antogs av Sverige 1994. Som ett resultat av en uppdatering av EU direktivet 1997, direktiv 97/11/EG, och införandet av miljöbalken år 1999 så införlivades bland annat EU:s MKB procedurregler i svensk rätt (Hedlund & Kjellander, 2007). MKB har dock inte samma utformning i alla länder som använder sig av konceptet, det förekommer skillnader i exempelvis omfattning och funktion. I Finland upprättas cirka 25-30 MKB per år, jämfört med Frankrike som upprättar över 7000 stycken (Hedlund & Kjellander, 2007, sid. 12). I en del länder fungerar MKB som ett godkännande av den prövade verksamheten, till skillnad från hur det fungerar i till exempel Sverige (Hedlund & Kjellander, 2007).

I internationell praxis inleds MKB-processen vanligen med ett steg kallat *screening*, en behovsbedömning av projektet, där det undersöks ifall projektet kan komma att medföra betydande konsekvenser för miljön. Det avgörs i detta steg om MKB behöver upprättas eller ej (Glasson et al., 2005). Behovsbedömningen innebär att en MKB ska genomföras om projektet kan antas ha betydande miljöpåverkan, som påverkan på miljöns värde eller risker för oväntade och allvarliga effekter. I Sverige krävs det dock alltid MKB för särskilda projekt, exempel på några av dessa är miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet och vägprojekt (Hedlund & Kjellander, 2007). MKB arbetet omfattas dels av en process, som tidigare nämnts, men även av ett skriftligt dokument som ska fungera som underlag när beslut om det eventuella projektet ska fattas.

Miljöpåverkan är inte den enda aspekten som det tas hänsyn till i beslutsprocessen, men MKB-dokumentet ger beslutsfattarna möjligheten att kunna förebygga negativ miljöpåverkan och granska olika alternativ (Glasson et al., 2005). Det hela är en process som försöker inkorporera miljöaspekter i projekten och ge fler parter, till exempel intresse grupper och påverkad allmänhet, tillfälle att yttra sig om projekt och dess utformning (Hedlund & Kjellander, 2007).

1.2 Samrådsprocessen

Att låta allmänheten och olika intressenter uttala sig om olika projekt kallas i MKB-processen att hålla *samråd*. Samråd ska hållas kontinuerligt under processen och har många olika funktioner (Hedlund & Kjellander, 2007). Samrådet är bland annat till för att informera allmänheten om projekt och möjlig påverkan på miljön och för att låta olika parter ställa frågor och lägga fram synpunkter kring projekt. Detta steg inom MKB syftar till att skapa en dialog mellan exploitör och allmänheten (Glasson et al., 2005). Fördelarna med att involvera allmänheten tidigt i processen är flera, exempelvis kan eventuella missförstånd kring projekt redas ut i ett tidigt skede och synpunkter från intressenter som känner till området kan vara värdefulla för exploitören. Det kan dock ses som tidskrävande och en ekonomisk börda av verksamhetsutövaren som anordnar samrådet (Glasson et al., 2005). I Sverige är det en skyldighet att hålla samråd med olika parter under hela MKB-processen. I det slutliga MKB-dokumentet ska det även ingå en redogörelse från samråden som hållits under planeringsprocessen (Hedlund & Kjellander, 2007). Det ser dock inte likadant ut internationellt. Ett exempel ges av Glasson et al. (2005) som anser att samrådsförfarandet i Storbritannien är underutvecklat och att få exploitörer anstränger sig tillräckligt för att undersöka vad allmänheten har för åsikter.

1.3 MKB, samråd och jämställdhet

Trots att MKB i Sverige har tydliga regler för samrådsprocessen finns det här ytterligare problematik. Misstankar har länge funnits om att fördelning av ålder, kön och utbildningsnivå är snedvriden i samrådsprocessen. Forskning har påbörjats av WSP Samhällsbyggnad och Statens väg- och transportforskningsinstitut, VTI, med inriktning på jämställdhet mellan kvinnor och män i samråd benämnd Jämställdhet i Samråd, JämSam (Faith-Ell & Levin, 2008). I det första steget av forskningen har studier gjorts på åtta av Vägverkets samråd, där statistik tagits fram för att bekräfta eller dementera misstankarna kring den sneda representationen av de olika grupperna (Faith-Ell & Levin, 2008). Misstankarna visade sig vara riktiga då det på sju av åtta samråd var en manlig överrepresentation (Faith-Ell & Levin, 2008, sid. 20). Av de 305 personer som sammanlagt deltog på samråden tillfrågades alla att svara på en enkät som delades ut. Av dessa besvarades 153 stycken och svaren användes som statistisk underlag. Av dem som svarat var nästan varannan person mellan 45 och 64 år och bara 2,6 procent var yngre än 25 år (Faith-Ell & Levin, 2008, sid. 21). Utbildningsnivån hos dem som besvarat enkäten visade sig vara högre än det nationella genomsnittet. Personer med utbildning på högskola eller universitet var bland samrådsdeltagarna 42 procent, medan det i Sverige genomsnittligt är 27 procent av befolkningen som har denna nivå av utbildning (Faith-Ell & Levin, 2008, sid. 24). Sammanfattningsvis är det en överrepresentation av äldre män med akademisk utbildning på Vägverkets samråd. Enkäten bestod även av frågor som rörde samrådets innehåll, där det visade sig att 6 av 10 män ansåg att miljöfrågor fick för stort utrymme under samrådet. Däremot ansåg 6 av 10 kvinnor att miljöfrågor borde ha haft större utrymme (Faith-Ell & Levin, 2008, sid. 28). Forskningen kommer nu att fortsätta med målet att få fram metoder för att kunna locka fler kvinnor att delta i samrådsprocessen (Faith-Ell & Levin, 2008).

2. Syfte och problemformulering

Efter att snedfördelningen mellan kvinnor och män i samrådsprocessen bekräftats i JämSam-projektet väcktes frågor kring den internationella situationen. Frågan är om snedfördelningen vid samråden är en nationell företeelse eller om andra länder har problem med jämställdhet i samråd. Funderingarna har lett fram till viljan att utreda detta genom att granska MKB-litteratur, för att se om jämställdhet och genus är något som är uppe för diskussion i dagens läge. Studien eftersträvar att få en bild av den eventuella genusediskussionen i internationell MKB-litteratur. I händelse av en sådan diskussion är syftet även att klargöra vad som diskuteras och inom vilka sammanhang genus nämns i litteraturen. Denna studie omfattas således av två huvudsakliga frågeställningar:

- Diskuteras genus i MKB-litteratur och litteratur rörande samrådsprocessen?
- Om en genusediskussion förs på området, vad diskuteras och på vilket sätt diskuteras ämnet i sådant fall?

Resultaten av denna undersökning kommer även att knytas till olika teorier och tidigare litteratur. Studien ämnar vidare att med resultaten som underlag att komma fram till förslag rörande tänkbara fortsatta studier på området.

3. Teori och litteraturgenomgång

3.1 Teoretisk genomgång

På grund av studiens inriktning på genus och jämställdhet är teoriavsnittet inriktat på feministisk teori och även teori som rör kvinnors och mäns interaktion i grupp samt hur hierarkin fungerar i dessa sammanhang. Fokus i teoriavsnittet ligger på teori kring det så kallade *genussystemet*, *liberal och reformistisk feminism* och teorier om *utbildning och kön*. Senare i studien kommer dessa teorier ställas i relation till MKB, samråd och resultaten av studien.

3.1.1 Genussystemet

Genussystemet kan kort beskrivas som en ordningsstruktur av kön, kvinnan är enligt genussystemet underordnad mannen. Hirdman (1988) uttrycker det tydligt i sin rapport ”*Genussystemet – teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*”; ”ordningen av människor i genus har blivit basen för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna” (Hirdman, 1988 sid. 7). Enligt rapporten finns två principer, som Hirdman kallar bärande bjälkar, inom genussystemet; *isärhållandets tabu*, vilket innebär att kvinnligt och manligt inte bör blandas, och *hierarki*, mannen är normen och står för det normala. De två bjälkarna stärker dessutom varandra. Eftersom män står för det normala, för normen, och kvinnligt och manligt inte ska blandas så blir kvinnan i sin tur underordnad mannen.

Utvecklingen av genussystemet har sina rötter redan på Aristoteles tid då han bland annat hävdade att kvinnor inte kunde inneha förnuft. Han formulerade kvinnliga och manliga drag, till exempel menade han att kvinnligt stod för kyla och dumhet medan manligt stod för värme och mod (Hirdman, 1988). Sådana påståenden, som lever kvar än idag, legitimerar kvinnors underordning och ger män ett alibi för att utöva makt. Genussystemet ärvt nedåt i generationer, något Hirdman (1988) kallar för *genuskontrakt*. Genuskontrakten innehåller normer och styrande anvisningar om hur kvinnor respektive män ska till exempel tala, klä sig,

interagera med varandra och vad de ska arbeta med. Allt det grundläggande kvinnliga och manliga som människor socialiserar¹ in i som barn beror på nedärvning av genussystemet, döttrar introduceras till detta system av sina mödrar och söner introduceras av sina fäder. Genuskontrakt är det som gör att genussystemet fortsätter, det skapar nya åtskillnader och hierarkisering (Hirdman, 1988).

3.1.2 Liberal och reformistisk feminism

Det finns fler olika typer av feministiska inriktningar. Liberal och reformistisk feminism har varit inriktad på jämställdhet mellan kvinnor och män och även på politisk jämställdhet. Feminister inom denna inriktning anser att det inte är tillräckligt med formell jämställdhet, utan att det även ska finnas jämställdhet juridiskt (Abbott & Wallace, 1998).

Denna feministiska inriktning menar att genusskillnader inte är något biologiskt medfött, utan något som är en följd av socialisation. Kvinnor och män uppfostras olika, vilket leder till skillnader mellan dem under hela livet. Denna teoretiska inriktning menar också att kvinnor blir diskriminerade på så sätt att de inte bedöms som individer, utan det en kvinna uppnår bedöms utifrån hennes egenskap att vara kvinna (Abbott & Wallace, 1998).

3.1.3 Utbildning och kön

Forskning kring utbildning och kön och hur flickor och pojkar fungerar i klassrummet kan även detta sättas i samband med området som undersöks i denna studie. Detta är kanske den första upplevelsen av hur det är att interagera med och tala inför en stor grupp, vilket senare i livet kan tänkas prägla människors agerande under ett samråd.

---

¹ *Socialisation, Socialisering*: Inlärnning av förmågor som bidrar till att en individ formas till en personlighet. Genom socialisation tar individen till sig samhällets eller gruppens rådande beteendemönster, normer, värden och sedvänjor. Processen börjar i spädbarnsåldern och pågår hela livet. Till de viktigaste grupperna som socialiserar en individ hör familjen, skolan, vänner, yrkeslivet och massmedia (Nationalencyklopedin).

Forskning visar att pojkar är privilegierade i undervisningen, att de får mer uppmärksamhet och att skolmaterial väljs ut efter pojkars behov eftersom de ska kunna hållas under kontroll. Pojkar pratar utöver detta mer i klassrummet och tillåts dominera interaktionen, de tilldelas auktoritet, medan flickor istället uppmanas till att samarbeta (Abbott & Wallace, 1998). Forskning har också visat att flickors uppträdande i klassrummet är osäkrare, de sätter sig ofta längre bak i salen och tvivlar oftare innan de kommer med yttranden. En finländsk studie visar även att lärare oftare avbryter flickor än pojkar och avslutar deras uttalande åt dem (Abbott & Wallace, 1998, sid. 122)

Hur skolgången fungerar har även visat sig påverka flickors och pojkars olika val i vidareutbildning, olika ämnesråden ses som pojkämnen respektive flickämnen. Naturvetenskap är ett exempel som är mer dominerat av pojkar (Abbott & Wallace, 1998). Statistik från 2007/08 visar att av de tillfrågade pojkarna så vill 16 procent läsa teknik och 8 procent naturvetenskap på högskolenivå efter gymnasiet. Motsvarande siffra för flickor är 2 respektive 6 procent (SCB, 2008).

För att återknyta till liberal och reformistisk feminism så har anhängare inom denna feministiska inriktning varit mycket inflytelserika inom utbildningsområdet och har arbetat hårt för att flickor och pojkar ska få samma utbildningsmöjligheter. Jämställdhet i utbildningen leder dock inte nödvändigtvis till en fortsatt jämställdhet i arbetslivet. Kvinnor som vidareutbildat sig hamnar förvisso på högre nivå än kvinnor utan utbildning, men fortfarande ofta i typiska kvinnoarbeten (Abbott & Wallace, 1998).

3.2 Litteraturgenomgång

Utöver dessa teorier finns även litteratur som diskuterar eventuella skillnader i kvinnors och mäns intresse och deltagande i miljörelaterade frågor. Denna litteratur är nödvändig att redogöra för i detta avsnitt för att senare kunna analysera resultaten av litteraturstudien med dessa i åtanke.

3.2.1 Intresse, deltagande och genus

Mohai (1992) är en av dem som utfört en stor studie rörande hur intresserade och delaktiga kvinnor och män är inom miljöområdet. Data till studien togs från en nationell studie, ”*the Survey of Public’s Attitudes toward Soil, Water, and Renewable Resources Conservation Policy (Fischer et al. 1980)*” sponsrad av the U.S. Department of Agriculture (USDA). Studien omfattade 7010 face-to-face intervjuer och resultatet visar att kvinnorna i undersökningen har ett marginellt större intresse för miljöfrågor än männen. Dock visar undersökningen att män har ett högre deltagande i miljöfrågor, till exempel medlemmar i en miljöorganisation, vilket är förvånande eftersom ett högt intresse skulle kunna likställas med deltagande (Mohai, 1992).

Mohais studie använder sig av teorier kring skillnader i politiskt deltagande för att försöka förklara skillnaden mellan kvinnors och mäns aktiviteter på miljöområdet. Teoretiskt kan det bero på olika socioekonomiska skillnader, skillnader mellan mannens och kvinnans roll i hemmet och att kvinnor socialiseras i barndomen till att vara mer passiva. Tester i studien visar dock ingen skillnad i aktivitet mellan kvinnor som arbetar och kvinnor som stannar i hemmet och det finns få belegg för att socioekonomiska skillnader mellan kvinnor och män ska ha betydelse för deras aktivitet på miljöområdet. Det kan enligt Mohai (1992) bero på olika socialisering i barndomen, men han betonar även att det behövs ytterligare studier för att få fram entydiga resultat (Mohai, 1992).

3.2.2 Attitydsskillnader och genus

Även i studien ”*Value orientations, gender, and environmental concern*” (Stern et al., 1993) nämns socialisering som en möjlighet till olika sätt att se på miljön. Kvinnor socialiseras till att vara mer osjälviska, att tänka mer på andras välmående. Till följd av detta kan kvinnor ha större oro kring hur miljön påverkas, för att den i sin tur kan inverka på människors hälsa.

Resultaten i studien visar att kvinnor kopplar ihop miljöns kvalitet med socialt välmående, hälsa och biosfärens tillstånd och har i olika frågor i studien, rörande till exempel willingness-to-pay, en mer miljövänlig inställning än män. Dessa skillnader i attityden till miljön mellan kvinnor och män beror enligt artikelförfattarna inte på att kvinnor och män har olika värderingar, utan att kvinnors socialisering får dem att koppla ihop värderingarna med miljön. Socialisering tillsammans med de sociala strukturerna i samhället gör även att män och kvinnor prioriterar olika saker för sina barn, kvinnor prioriterar hälsa och män ekonomi, vilket i sin tur kan leda till olika syn på miljöns vikt (Stern et al., 1993).

3.2.3 Miljövänligt beteende och genus

Steel (1996) är ytterligare en forskare som ser samband mellan genus och skillnader i beteende gällande miljön. Enligt hans forskning, framförd i artikeln ”*Thinking Globally and Acting Locally?: Environmental Attitudes, Behavior and activism*”, är det mer troligt att kvinnor har ett mer miljövänligt beteende än män. Skillnaden mellan kvinnor och män ökade dessutom med ålder, bland de äldre var skillnaden störst (Steel, 1996).

Steel (1996) tar, liksom tidigare nämnda författare, upp skillnader mellan man och kvinna i hushållet och skillnaden i socialiseringen av kvinnor och män. Dessa två faktorer spelar enligt artikeln in i de olika synsätten på miljön. Olika socialisering leder till att kvinnor har en mer biocentrisk syn på naturen än män. Mönster i hur fördelningen av hushållssysslor ser ut påverkar även detta kvinnors större miljömedvetenhet. Eftersom kvinnor traditionellt har utfört fler sysslor i hemmet är det även de som engagerar sig i miljöfrågor där, till exempel genom återvinning och att undvika miljöskadliga produkter. Dock är detta på väg att fasas ut eftersom jämställdheten mellan kvinnor och män i hemmet ökar. Skillnader i miljömedvetet beteende som beror på olika arbetsbörd i hemmet är därför något som till störst del berör människor i de äldre generationerna (Steel, 1996).

3.3 Sammanfattning av teori och litteratur

Sammanfattningsvis visar de teorier som tagits upp på olika behandling av kvinnor och män i olika sammanhang och detta kommer diskuteras vidare i studien. De teorier som diskuterats föreslår att en stor del av kvinnors och mäns olika beteende beror på socialisering och att detta beteende i sin tur ses som norm i samhället, vilket kan påverka hur genusediskussionen förs i MKB-litteratur.

Tidigare nämnda studier och teori har gemensamt att skillnader i beteende och värderingar av miljön kan bero på olik socialisering av kvinnor och män. Även kvinnors marginellt större intresse av miljön är gemensamt för studierna och det är intressant att det trots detta inte återspeglas i det offentliga miljödeltagandet. Dessa olika aspekter kommer senare i studien diskuteras i samband med MKB, deltagande och den eventuella diskussionen kring genus i dessa frågor.

4. Metod

4.1 Val av metod

Studien är baserad på en fördjupad litteraturstudie av internationell litteratur. En internationell studie baserad på fältstudier, såsom JämSam i den svenska studien, för att undersöka en eventuell snedfördelning och diskussion av genus i samrådsprocessen är för komplicerad för en studie med detta tidsspann. I en mer omfattande studie skulle detta dock vara ett intressant tillvägagångssätt. Litteraturstudien bör ändå få stor tyngd eftersom studien löper under en relativt långt tidsperiod.

4.2 Utförande

Sökord identifierades innan litteratursökningen påbörjades, detta för att få en avgränsning av materialet. De nyckelord som slutligen valdes ut var: *public participation*, *environmental impact assessment*, *gender*, *women* och *participatory planing*. Dessa kombinerades sedan ihop under sökningarna för att få fram så mycket relevant material som möjligt. Sökningen startade i vetenskapliga tidskrifter som tydligt var inriktade på miljökonsekvensbeskrivning, *Environmental Impact Assessment Review* och i organisationen *International Association for Impact Assessments (IAIA)* egna tidskrift, *Impact Assessment and Project Appraisal*. En del artiklar hittades i den förstnämnda tidskriften. När artiklar som stämde överens med sökorden identifierades granskades dessa för att se om innehållet var av relevans för studien. Det undersöktes ifall artikeln var MKB-betonad och om genus behandlades på något sätt.

Även en genomsökning av tidskrifter gjordes för att inte förbigå viktiga artiklar. Sökord som användes i denna sökning var av samma karaktär som i artikelsökningen; *environment*, *participation*, *gender* och *environmental impact assessment*. När en tidskrift matchade sökorden så gjordes en sökning i denna och fler artiklar identifierades under denna sökning. Dessa tidskrifter omfattar *Impact*

Assessment and Project Appraisal, The Environmentalist, Environmental Monitoring and Assessment, Planning Practice and Research, Journal of Environmental Management och *Environment and Behavior*. Under analysen av detta material identifierades en relevant referens till ytterligare en tidskrift, *Society and Natural Resources*, som följdes upp och en nyckelartikel inom området urskildes. Även denna bearbetades på samma sätt som tidigare, MKB- och genusbetoning kontrollerades.

När sökningen av relevant material pågick påträffades även artiklar som inte helt överensstämde med frågeställningen. Artiklar som diskuterade MKB och samrådsprocessen men inte hade något inslag av genusdiskussion identifierades i bland annat *Environmental Monitoring and Assessment, The Environmentalist* och *Environmental Impact Assessment Review*. Det påträffades även artiklar med motsatt diskussion. Artiklarna inom detta område behandlade inte MKB eller samrådsprocessen, men däremot genus i samband med planering av till exempel naturskydd och miljöförvaltning. Artiklar av denna typ fanns i tidskrifter som *Environmental Management* och *World Development*. Detta material bedömdes dock inte som relevant för studien och kommer därför inte att diskuteras vidare.

4.3. Metodkritik

Brister med metoden kan vara att urvalet av nyckelord varit för begränsat vilket kan ha gjort att artiklar förbigåtts. Andra sökord skulle kunna ge ett annorlunda utfall i sökningen och eventuellt även olika kombinationer av sökord. Under sökningen gav olika kombinationer av sökord olika resultat i tidskrifterna och detta kan vara en felkälla i sökningen. Dock kombinerades sökorden på så många olika sätt som möjligt för att förebygga detta och sökningar i tidskrifterna gjordes i flera fall om en extra gång för att säkerställa att artiklar av relevans inte skulle förbigås. I sökningen av tidskrifter försökte felkällor undvikas genom att välja så breda sökord som möjligt och kombinera dem på fler sätt för att inte gå miste om centrala tidskrifter med relevant material.

5. Resultatredovisning

Under arbetet med studien hittades sju artiklar med MKB-betoning som diskuterade genus. I fem av artiklarna diskuterades genus i samband med samrådsprocessen (2-6), och i tre av dessa fem nämns det att fördelning av genus i samrådsprocessen saknas (2, 3, 5). En artikel diskuterar att fler intressegrupper ger fler problemformuleringar och lösningar under samrådet, där kvinnor nämns som en grupp (4) och en artikel var helt inriktad på kvinnor i planeringsprocessen (6). I de återstående två artiklarna nämndes genus som en faktor som bör utredas i samband med MKB-utredningen (1, 7). För kortfattade sammanfattningar av artiklarna se Tabell 1.

Gemensamt för de tre artiklar som nämner genus i samband med MKB och samrådsprocessen är att kvinnor eller genus nämns som en homogengrupp som saknas i samrådsprocessen. Utöver detta omtalas även andra grupper i samband med att genus nämns, till exempel äldre eller handikappade. Det är förutom detta inget långt avsnitt som dedikerats till dessa frågor utan enbart några rader. Ingen av dessa artiklar lägger sådan tyngd på genusämnet att det är med och diskuteras bland eventuella slutsatser av studierna (Chen et al., 2007, Wang et al., 2003, Wolfe et al., 2001).

Detta är även fallet för artikeln där olika intressegrupper i samrådsprocessen nämns. Det har utförts tre fallstudier på tre olika samrådsförfaranden som involverat fler olika intressegrupper. Syftet med att involvera fler olika intressegrupper var att undersöka vad för skillnad det blir på problem som formuleras och lösningar som diskuteras under mötena. Bara i ett av fallen pekades kvinnor ut som en viktig grupp och i intervjuer med kvinnor och andra intressegrupper som involverats visade det sig att det kändes svårt för grupperna att påverka processen. I denna artikel ses kvinnor även som en homogen grupp och nämns som i tidigare artiklar i samband med många andra grupper, till exempel studenter, barn och äldre. Resultatet var att involveringen av fler

intressegrupper bidrog till fler problemformuleringar och förslag på lösningar (Ward, 2001).

Det är som tidigare nämnts enbart en artikel som är helt inriktad på kvinnor i planeringsprocessen. Det är en fallstudie av tre städer i Storbritannien och dessa valdes av artikelförfattarinnan på grund av att de drivs på olika sätt med olika institutioner och politisk kontext. I artikeln nämns många olika grupper av kvinnor som bör involveras i planeringsprocessen, och inte likt de övriga artiklarna en homogen grupp som saknas (Booth, 1996).

Artikelförfattarinnan lyfter fram vissa delar som enligt studien visar vikten av involveringen av kvinnor i planeringsprocessen. Exempel på detta är att kvinnors vardag påverkas av hur miljön planeras, att olika frågor som diskuteras kan få både ett kvinno- och genusperspektiv om kvinnor involveras i planeringen och frågor specifikt viktiga för kvinnor kan behandlas. Att kvinnor är delaktiga i planeringsprocessen bidrar även till att motverka att de ses som en homogen grupp som alla har samma mål och mening med deltagande. Att kvinnor inte är en homogen grupp är något som artikelförfattarinnan fäster relativt mycket tyngd vid (Booth, 1996).

De tre olika städerna, Leicester, Sheffield och Birmingham, ville alla involvera kvinnor i planeringsprocessen, men detta genomfördes på väldigt olika sätt. I Leicester var målet att få kvinnors syn på säkerheten runtom i staden. Olika kvinnogrupper pekades ut, till exempel ensamstående föräldrar och kvinnor med handikapp, och möten som diskuterade säkerheten i staden hölls på tider och platsen som passade de olika grupperna för att kunna få deras åsikt. Efter mötena skrevs rapporter som senare togs upp på en konferens som diskuterade fler olika gruppers åsikter på säkerheten i staden. I Sheffield startades ett forum för att ha en dialog med kvinnor i området om planeringen av staden och för att föra denna information vidare till de berörda departementen. En permanent kvinnogrupp startades även med medlemmar från 16 olika intressegrupper. Mötena var förutom att få kvinnors perspektiv och åsikt på planering även i utbildande syfte för att lära

Södertörns högskola

Institutionen för Livsvetenskaper

Miljö- och utvecklingsprogrammet

Kandidatuppsats 15 högskolepoäng

ut hur planering fungerar. I Birmingham var det till skillnad från de två tidigare nämnda en gräsrotsorganisation, *The Birmingham For People Group*, som startade en kvinnogrupp för att få fram information om hur olika problem i stadens centrum påverkade kvinnor. Kvinnogruppen fick med hjälp av enkäter och möten fram kvinnors åsikter på planeringen och på vad de ville få ut av staden, som till exempel säkerhet och att bli mer uppmärksammade i planeringen (Booth, 1996).

Gemensamt för de tre städerna är deras försök att, med olika resultat, se kvinnor som en heterogen grupp och involvera så många olika grupper som möjligt. Att heterogenitet bland kvinnor är viktigt i planeringsprocessen är en av artikelförfattarinnans avslutande slutsatser. Olika typer av kvinnor kan komma med olika erfarenheter och infallsvinklar som inte bör förbigås, vilket ofta händer. Författarinnan anser även att kvinnor bör stärkas i planeringsprocessen där de historiskt varit svaga (Booth, 1996).

Tabell 1: Artiklar som hittades under studiens gång kort sammanfattat. I tabellen finns artikelnummer, titel, författare och året artikeln publicerats samt genusbetoningen.

<p>Artikel 1:</p> <p>Titel: <i>Strengthening the integrated approach to impact assessments in development cooperation.</i> Scholten & Post.</p> <p>År: 1999</p>	<p>Genus betoning: Artikeln diskuterar hur olika tematiska analyser ska kunna integreras i MKB arbetet för att få bättre överblick av till exempel orsakssamband mellan dem. Genus tyngdpunkten i artikeln ligger på att genusbetonade effekter bör utredas i MKB arbetet och inte vara en studie vid sidan av MKB processen. Detta nämns dock i samband med andra tematiska områden som bör utredas, till exempel sociala</p>
--	---

	<p>frågor och frågor rörande fattigdom. Genus nämns i diskussionen.</p>
<p>Artikel 2: Titel: <i>Environmental impact assessment of projects in People's Republic of China: new law, old problems.</i> Wang et al. År: 2003</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln diskuterar nya MKB regler och kvarstående problem inom MKB som trots de nya reglerna finns kvar i Kina. Genus nämns i samband med samrådsprocessen. Det är dock ingen utförlig redogörelse utan kvinnor nämns i samband med fler grupper som saknas i samrådsprocessen, i detta fall till exempel folk boende i det påverkade området och äldre. Genus nämns inte i diskussionen.</p>
<p>Artikel 3: Titel: <i>Comparisation of China's environmental impact assessment (EIA) law with the European union (EU) EIA directive.</i> Chen et al. År: 2007</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln gör en jämförelse mellan Kinas och EU:s olika MKB regler. Genus nämns i samband med att samrådsprocessen diskuteras i artikeln. Dock är det, likt Artikel 2, i förbifarten och i samband med avsaknaden av fler grupper, så som äldre. Genus nämns bara i avsnittet som diskuterar hur det ser ut i Kina, inte i delen som behandlar EU. Genus nämns inte i diskussionen.</p>

<p>Artikel 4: Titel: <i>Stakeholder involment in transport planning: participation and power.</i> Ward. År: 2001</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln diskuterar sambandet mellan stor variation av intressenter på samråd och att fler problemformuleringar och förslag kommer fram under processen. Tre fallstudier tas även upp i artikeln. Inom en av fallstudierna nämns kvinnors deltagande, men kvinnor nämns här i samband med andra grupper så som barn och handikappade. Genus nämns inte i diskussionen.</p>
<p>Artikel 5: Titel: <i>Public involvement on a regional scale.</i> Wolfe et al. År: 2001</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln diskuterar allmänhetens deltagande på regional nivå och svårigheter med att väcka intresse och viljan delta. Speciellt märks svårigheten när det inte gäller en akut händelse, utan till exempel ett långvarigt problem som global uppvärmning. Det nämns i artikeln att det finns en avsaknad av genusdiversitet i deltagandet och detta nämns i samband med att frånvaron av andra grupper tas upp, till exempel etniska grupper och fattigare samhällsgrupper. Genus nämns inte i diskussionen.</p>

<p>Artikel 6: Titel: <i>Gender and public consultation: case studies of Leicester, Sheffield and Birmingham.</i> Booth. År: 1996</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln diskuterar genus i planeringsprocessen och består av fallstudier i tre städer i Storbritannien. Artikeln vill visa hur kvinnor påverkar planeringsprocessen och att det är viktigt att involvera kvinnor på detta område och se dem som en heterogen grupp. Genus nämns i diskussionen.</p>
<p>Artikel 7: Titel: <i>Sustainable development and environmental impact assessment in Egypt: Historical assessment.</i> Wahaab. År: 2003</p>	<p>Genusbetoning: Artikeln är en genomgång av MKB historiskt i Egypten och sträcker sig från 1960-talet fram till nutid. Allmänhetens deltagande var en av aspekterna som förändrades mycket i och med MKB, informationsflödet fick förändringar för att höja medvetenheten kring miljön. Genusbetoningen i artikeln ligger på att effekter på genus grupper bör utredas i MKB arbetet, här nämns även att effekter på fler sociala grupper måste utredas. Det finns ingen tydlig avslutande diskussion i denna artikel.</p>

Södertörns högskola
Institutionen för Livsvetenskaper
Miljö- och utvecklingsprogrammet
Kandidatuppsats 15 högskolepoäng

6. Analys

6.1 Genusdiskussionen inom MKB

Genus har diskuterats på två olika sätt i artiklarna som är resultatunderlag i denna studie. Fem av artiklarna diskuterar genus i samband med samrådsförfarandet. Två av artiklarna diskuterar att genus borde vara en egen komponent i MKB-processen, att påverkan på genus ska vara en del av MKB-arbetet. Den sistnämnda diskussionen är också en viktig del av processen, men har inget samband med denna studie inriktad samrådsprocessen och därför lämnar jag diskussionen kring detta ämne till andra studier.

I resultatet av studien visar det sig att genus inte på något sätt diskuteras aktivt i litteratur som rör MKB- eller samrådsprocessen. Under arbetets gång hittades endast sju artiklar som nämner genusproblematiken och endast fem av dessa är kopplade till samrådsprocessen. Detta visar att diskussionen är nästintill obefintlig på området eftersom sju artiklar totalt inte kan ses som en god diskussion av ämnet. Inom teorin som presenterats i tidigare delar av denna studie verkar socialisering vara viktigt för att förklara genuskillnader mellan kvinnor och män generellt. Jag anser att det även kan finnas samband mellan tidigare nämnd teori och hur genusdiskussionen förs inom MKB.

Att vi blir uppfostrade på olika sätt har diskuterats i flera av de teoretiska delarna. Hirdmans teori om genussystemet och även liberalistiskt och reformistisk feminism visar att skillnaderna mellan kvinnor och män inte är biologiska, utan sociala och något som genom generationsbyten fortsätter finnas i vårt samhälle. Om människans antal år i utbildningssystemet studeras visar det sig att genuskillnaderna fortsätter även under skollåren. Eftersom kvinnor blir socialiserade till att ta mindre plats och samarbeta under uppväxten är det inte ologiskt att detta fortsätter i vuxen ålder. Även att olika ämnesområden anses tillgängliga beroende på kön påverkar vårt vuxna liv, eftersom forskning tyder på att valet av vår vidareutbildning påverkas redan i grundskolan.

Södertörns högskola

Institutionen för Livsvetenskaper

Miljö- och utvecklingsprogrammet

Kandidatuppsats 15 högskolepoäng

I de artiklar där genusfrågan uppmärksammas i samband med samrådsprocessen kan ett mönster ses i diskussionen. Kvinnor ses i alla artiklar utom en som en homogen grupp och nämns i samband med andra grupper. Avsaknaden av kvinnor i samrådsförfarandet slås ihop med avsaknaden av andra grupper så som äldre, studerande eller individer med handikapp. I åtanke borde finnas att uppdelningen av de saknade grupperna inte måste stämma överens med verkligheten. En del individer i dessa andra grupper är även de kvinnor och dessa kan saknas av denna anledning och inte för att de tillhör den grupp där de har placerats. Även motsatsen är möjligt, en del av de individer som räknas med i gruppen kvinnor kan saknas av andra anledningar och kanske borde placeras i till exempel gruppen äldre. Detta är något som kan knytas till liberal och reformistisk feminism, som menar att kvinnor inte blir bedömda som individer utan i egenskap att vara kvinna. Kvinnorna som nämns i dessa artiklar ses inte som olika individer som kan saknas av olika anledningar, utan alla saknas på grund av att de är kvinnor.

Bara en av artiklarna försöker visa varför kvinnor bör involveras i miljöfrågor. I denna studie förs diskussionen aktivt genom hela artikeln och det är den enda artikeln som faktiskt för en diskussion kring kvinnor och deras deltagande och huruvida detta kan komma att påverka planeringsprocessen. Författarinnan för en diskussion om varför kvinnor inte borde ses som en enhetlig grupp och visar med hjälp av fallstudierna i sitt resultat på tydliga slutsatser vad för olika följder detta kan få. Detta är något jag ser som en diskussion, vilket inte visat sig i de övriga artiklarna där ämnet inte ens nämns bland författarnas slutsatser. Författarinnans studie och slutsatserna av denna motsätter sig det som kan speglas i de övriga artiklarna, ett försök att bryta trenden inom planeringsprocessen och ändra på normen som finns förklarad i till exempel genussystemet. Eftersom det finns studier som tyder på att kvinnor har ett marginellt större intresse för miljöfrågor anser jag att författarinnan får mer stöd för sin studie och viljan att öka kvinnors deltagande i planeringsprocessen.

6.2 Genus och JämSam

Den litteratur som rör genus och miljö tyder på att genuskussionen inom MKB borde vara mer aktiv, detta eftersom flera studier tyder på att kvinnor har ett marginellt större intresse för miljöfrågor. Trots detta engagemang så är deltagandet högre bland män. Även detta anser jag har samband med de tidigare nämnda teorierna. Skillnaderna i socialisering av kvinnor och män leder till att kvinnor är vana vid att vara mindre aktiva i offentliga sammanhang. Kvinnor är invanda i att män är de som har auktoritet i samhället, som nämnts i avsnittet rörande utbildning och kön, och därför spelar deras deltagande i offentliga sammanhang inte lika stor roll. Av den statistik denna studie tagit del av kan även antas att valet av vidareutbildning inom teknik och naturvetenskap kan bero på kön, vilket även det gör att kvinnor inte är lika insatta i naturvetenskapliga och tekniska frågor på akademisk nivå. Även detta kan påverka kvinnans position inom detta område. Detta återspeglas även i resultaten av JämSam-projektets undersökningar. Trots att det finns studier som stödjer att kvinnor har ett större intresse för miljön så är färre aktiva under de samrådsförfaranden som undersökts. I JämSam-enkäten ansåg kvinnor att det borde vara mer plats för miljöfrågor medan män ansåg motsatsen. Trots detta är det en överrepresentation av män på samråd, där miljöfrågor ska uppta en relativt stor del av sammanträdet. Detta skulle kunna förklaras med att kvinnor under sin uppväxt blir omedvetet invanda till att deras åsikt inte är lika viktig eller korrekt som pojkars och till följd av denna socialisering så utesluter kvinnor i princip sig själva från samrådsprocessen. Dock måste påpekas att det erfordras ytterligare studier på området för att fastställa att olik socialisering av kvinnor och män grunden till avsaknaden av kvinnor i samrådsprocessen.

7. Slutsatser

Avslutningsvis är det värt att nämna att studien gav mig förvånande resultat. Jag hade ingen förförståelse om att det skulle vara en så obefintlig diskussion på detta område, utan hade en bild av att genus och feministiska teorier penetrerar de flesta akademiska områden och även tvärvetenskapliga ämnen som litteratur kring miljökonsekvensbeskrivning. Dock har arbetet med denna studie visat mig en annan sanning och jag önskar att mina resultat ska vara en del av debatten som för denna diskussion framåt.

Slutsatserna av denna studie är sammanfattningsvis:

- Genus diskuteras inte på något sätt aktivt i MKB-litteratur.
- Endast en artikel var helt dedikerad till diskussionen rörande kvinnor och deras deltagande i miljöfrågor.
- De övriga artiklarna som tar upp genus nämner avsaknaden av kvinnor eller genus i förbifarten och i samband med andra grupper som saknas i samrådsprocessen. Kvinnor nämns även som en homogen grupp.
- Ingen lösning diskuteras, avsaknaden av kvinnor nämns men inga metoder för att få kvinnor att delta på samråd.

Jag anser att genus inte får tillräcklig uppmärksamhet inom MKB och att detta bör ändras. Fler studier behöver utföras på området för att få fram varför genusediskussionen saknas i MKB-litteratur. Undersökningar som behandlar avsaknaden av genusediskussionen inom MKB borde prövas mot fler teorier och modeller för att få fram underlag till att lösa problemet med både avsaknaden av genusediskussion i MKB-litteratur och av kvinnor i samrådsprocessen. Det behövs fler studier och resultat för att starta en debatt på området, eftersom den nuvarande diskussionen inte förs framåt.

I samband med resultat om varför diskussionen saknas inom MKB-litteratur och avsaknaden av kvinnor i samrådsförandet borde även en diskussion kring lösningar på dessa problem påbörjas. Just nu nämns problemet med jämställdhet inom MKB bara i förbifarten, när lösningar på problemet är det som egentligen borde diskuteras. Exempel på detta kan vara att göra undersökningar bland kvinnor som deltar på samråd för att utreda varför de deltar och vad de tror kan locka andra kvinnor. Med statistiken som grund vore det även intressant att se vad för slags utbildning deltagande på samråd har för att se om det är någon speciell representation av någon yrkesgrupp bland kvinnor och män, så som yrken med naturvetenskaplig inriktning. Studier på hur problemet ska lösas bör utföras och inte enbart studier kring ifall problemet existerar.

Utöver detta vore det intressant, som jag tidigare nämnt i denna studie, att internationellt undersöka om kvinnor är frånvarande i samrådsprocessen. Detta genom att, likt projektet JämSam, delta på samråd och se hur fördelningen är mellan kvinnor och män. Är det, som denna studie tyder på, ojämnt i samrådsprocessen anser jag att detta inte ska ignoreras i den fortsatta diskussionen på området. Om ojämnt med en majoritet av kvinnor inom samråd urskiljs internationellt bör även detta problem behandlas.

Arbetet med projektet JämSam kommer att fortsätta och förhoppningsvis att få fram resultat som kan användas för att få fler kvinnor att delta i samrådsprocessen och uppmärksamma genusdiskussionen inom MKB. En lösning bör eftersträvas på detta problem för att få jämställdhet i MKB-litteratur och i samrådsprocessen.

8. Referenslista

Abbott, Pamela., Wallace, Clair. 1998. *Introduktion till sociologi, feministiska perspektiv*. Studentlitteratur, Lund.

Booth, Christine. 1996. Gender and public consultation: case studies of Leicester, Sheffield and Birmingham. *Planning, practice and research*. Volym 11, nummer 1, sid. 9-18.

Chen, Qiaoling., Zhang, Yuanzhi., Ekroos, Ari. 2007. Comparisation of China's environmental impact assessment (EIA) law with the European union (EU) EIA directive. *Environmental monitoring and assessment*. Volym 132, sid. 53-65.

Faith-Ell, Charlotta., Levin, Lena. 2008. Lägesrapport – Jämställdhet i samråd (JämSam).

Glasson, John., Therivel, Riki., Chadwick, Andrew. 2005. *Introduction to environmental impact assessment, 3rd edition*. Routledge, London och New York.

Hedlund, Anders., Kjellander, Cecilia. 2007. *MKB - Introduktion till miljökonsekvensbeskrivning*. Studentlitteratur, Lund.

Hirdman, Yvonne. 1988. *Maktutredningen, Rapport 23: Genussystemet – teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. SOU 1990:44, Uppsala.

Mohai, Paul. 1992. Men, women, and the environment: an examination of the gender gap in environmental concern and activism. *Society and natural resources*. Volym 5, sid. 1-19.

Nationalencyklopedien:

http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=310878&i_word=socialisation , 06.05.2008

SCB: Statistiska centralbyrån – Statistik över gymnasieungdomars studieintresse:
”Ämnesområde för elever som planerar att läsa på högskolan”

http://www.scb.se/templates/tableOrChart_24145.asp 31.03.2008

Scholten, Jules J., Post, Reinoud A.M. 1999. Strengthening the integrated approach to impact assessments in development cooperation. *Environmental impact assessment review*. Volym 19, sid. 233-243.

Steel, Brent S. 1996. Thinking globally and acting locally?: environmental attitudes, behavior and activism. *Journal of environmental management*. Volym 47, sid. 27-36.

Stern, Paul C., Dietz, Thomas., Kalof, Linda. 1993. Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and behavior*. Volym 25, issue 3, sid. 322-348.

Wahaab, Rifaat Abdel. 2003. Sustainable development and environmental impact assessment in Egypt: Historical assessment. *The environmentalist*. Volym 23, sid. 49-70.

Wang, Yan., Morgan, Richard K., Cashmore, Mat. 2003. Environmental impact assessment of projects in People's Republic of China: new law, old problems. *Environmental impact assessment review*. Volym 23, sid. 543-579.

Ward, Dan. 2001. Stakeholder involment in transport planning: participation and power. *Impact assessment and project appraisal*. Volym 19, nummer 2, sid. 119-130.

Södertörns högskola

Institutionen för Livsvetenskaper

Miljö- och utvecklingsprogrammet

Kandidatuppsats 15 högskolepoäng

Wolfe, Amy K., Kerchner, Nichole., Wilbanks, Tom. 2001. Public involvement om a regional scale. *Environmental impact assessment review*. Volym 21, sid. 431-448.

Omslagsbild:

<http://ulrikafalk.files.wordpress.com/2007/12/jamstaldhet.jpg> , 15.05.2008